

Ва ўсходнепалесскіх ручніках (заходняя частка Гомельскай вобласці, Ганцавіцкі раён, паўднёвая частка Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці) сінтэзаваны дзве моцныя культурныя традыцыі: заходнепалеская чырвона-белая паласатасць і падняпроўская семантычна-знакавая насычанасць чырвонага ромба – геаметрычнага арнаменту.

Падняпроўскія ручнікі ўражваюць насычанасцю і каларытнасцю чырвонага колеру адчувальнай архаікай і семантычнай сутнасцю ромба-геаметрычнай арнаментыкі, багаццем і прыёмаў, і спосабаў ткацтва, вышыўкі, карункавага аздаблення. Выразная распазнавальнасць традыцыйных абрадавых тканін Падняпроўя абумоўлена гісторыка-этнаграфічнымі асаблівасцямі ў захаванні генетычнай беларускасці, абаронцам яе ад традыцый рускага і ўкраінскага этнасаў.

У арнаментальным арсенале вышываных і тканых паазерскіх ручнікоў побач з геаметрычнымі ўзорамі знаходзім раслінна-парасткавыя матывы, выявы птушак і дрэваў, якія амаль не сустракаюцца ў іншых рэгіёнах Беларусі. У вышыўцы ручнікоў Паазер'я сустракаецца таксама старажытная тэхніка двухбаковага шыва-роспісу.

Ручнікам Цэнтральнай Беларусі ўласцівы шматбардзюрныя кампазіцыі з рамбічна-геаметрычным арнаментам па канцах, якія выкананы ў тэхніках вышыўкі наборам і бранага двухуточнага ткацтва.

Памямонскія ручнікі высакародныя, не кідкія ў сваёй дэкаратыўнай стрыманасці. У іх каларыстыцы пераважаюць натуральныя колеры – шэра-льняны і белы.

Такім чынам, ручнікі – своеасаблівая аповесць пра жыццё народа і яго працу, шчасце і нястачы, мары і спадзяванні. Яны адыгрывалі і адыгрываюць вялікую ролю ў народных абрадах і святах.

УДК 398.2

Студ. К. М. Казачэнка
Навук. кір. дац. Т. М. Федарцова
(кафедра беларускай філалогіі, БДТУ)

ВОБРАЗ ДУБА Ў ФАЛЬКЛОРЫ І ЛІТАРАТУРНЫХ ТВОРАХ

Адным з дрэў, якое больш за ўсё шанавалі славяне, лічыцца дуб. Карціну свету славяне ўяўлялі абавязкова з вялізарнейшым дрэвам, часцей дубам, якое расло пасярод зямлі. Вяршыня яго ўзыходзіла да нябёс, а карані дасягалі апраметнай. Нашы продкі лічылі, што па гэтаму дрэву можна трапіць у іншы свет – падземны ці завоблачны, і

што па ім спускаліся і падымаліся багі. У беларускай традыцыі дуб – дрэва, што існавала яшчэ перад пачаткам свету. Нездарма свяшчэнныя дубы ўяўляліся нябеснымі варотамі, праз якія боства (часцей – грамавержац Пярун) магло з’явіцца ў свеце чалавека. Глумачыцца гэта распаўсюджанасцю дадзенага дрэва ў зоне рассялення славян, а таксама яго гаспадарчай значнасцю.

Цікава, што многія народы пакланяюцца аднаму дрэву. (японцы – сакуры, іспанцы – лаўру, англічане – цісу. Для насельнікаў Гранады эмблематычнасць мае мускатны арэх, Аўстраліі – эўкаліпт, рускіх – бяроза. Але часам агульнанацыянальныя фларыстычныя сімвалы не заўсёды супадаюць з рэгіянальнымі. Так, напрыклад, жыхары Закарпацця вылучаюць яліну-смярэка (смярычку), у той час як агульнаўкраінскім знакам лічыцца таполя.

У адрозненні ад іншых народаў, беларусы шануюць не адно, а некалькі дрэў адразу: дуб, бярозу, вярбу. Але ў нацыянальным фальклоры, песеннай традыцыі і паэзіі часта сустракаюцца найменні іншых дрэў: арабіны, каліны вішні, грушы, яблыні, явара, асіны. Таму тэма лесу – адна з самых асноўных, найбольш распаўсюджаных у беларускай літаратуры. Яе можна супаставіць па значнасці з тэмай зямлі, якая для нацыянальнай класічнай літаратуры, з’яўляецца прадметам асаблівай увагі. Зямля, лес, поле, луг, рака – гэта тыя асноўныя вобразы-топасы прыроднага асяроддзя, з якімі неад’емна спалучана экзістэнцыйнае існаванне герояў літаратурных твораў самых розных жанраў. Кожны чалавек, нягледзячы на тое, вясковец ён ці гараджанін, судакранаўся неаднойчы ў жыцці з гэтымі праявамі прыроднага свету. Цяжка, мабыць, знайсці і аўтара, які б не звяртаўся ніколі ў сваёй творчасці да тэмы лесу і лясных вобразаў і матываў.

Лясныя вобразы з’яўляюцца своеасаблівымі «персанажамі» многіх твораў-прытчаў з «Казак жыцця» Я. Коласа. Адлюстраваліся яны і ў лірыцы класіка беларускай літаратуры. Хрэстаматычным творам стаў верш «Дуб» – хваласпеў паэта ў гонар магутнага волата беларускіх лясоў.

Вобраз дуба для беларусаў (як дарэчы і іншых славянскіх народаў) увасабляе сабой моц, трываласць, даўгавечнасць, жыццязстойкасць, а дубовы ліст стаў эмблемай мужнасці, гераізму. Таму ў фальклоры да гэтага вобраза-сімвала адносіліся з вялікім шанаваннем. Дастаткова нагадаць, што даволі часта асноўнае сюжэтнае дзеянне ў замовах і казках разгортваецца там, дзе расце гэты волат. Сярэдняя частка магутнага дрэва сімвалізавала прастору жыццядзейнасці чалавека. Да дуба звярталіся ў знахарстве і народнай медыцыне. Народны вопыт сцвярджае, што калі вы адчуваеце сябе

кепка, спачатку трэба пастаяць каля алешыны, якая забірае адмоўную энергію, затым на некалькі хвілін абхапіць рукамі дуб, які надоўга падсілкуе вас станоўчым энергетычным патэнцыялам.

Дуб у лірычным асэнсаванні народа выступае як сімвал чалавечай дабрыві, моцы, маладосці, кіпучай жыццёвай сілы.

У народных казках дуб захаваў некаторую цудадзейную сілу. Ён выступае як уладар лясоў, часам вельмі суровы, негаваркі, прымушае іншыя дрэвы выконваць свае загады. Часта дубы ўяўляюць з сябе мудрых, разважлівых людзей, якія ўжо даволі пажылі на белым свеце. Як прыклад можна прывесці казку «Гутарка дуба з грыбам», напоўненую народнай мудрасцю пра тое, наколькі важна слухаць парады старэйшых.

Светапогляднай глыбіннай семантыкай вобраза дуба з'яўляецца яго суаднесенасць з родам, сям'ёй. Станы дуба, яго «паводзіны» (цвіценне, сашчапленне, зліпанне лістоў, спляценне галін) выяўляюць пачуцці людзей (вечнае каханне).

У старажытнасці ў славян было распаўсюджана вераванне, што ў дубах знаходзяцца душы памерлых продкаў. Гэта ўяўленне пацвярджаецца рэальнымі фактамі пахаванняў у лясах, у прыватнасці, пад дубовымі дрэвамі. У легендах і казках старажытных славян дуб часта з'яўляўся сакральным месцам, з якім звязаны лёс чалавека і каля якога адбываюцца рашаючыя для герояў падзеі. Дуб шанавалі і як дрэва ўрадлівасці, захоўваўся звычай садзіць побач з дубком, які сам прарос каля хаты, бярозу, як сімвал жаночага і мужчынскага пачатку ў сям'і.

У песеннай лірыцы дуб выступае ў разнастайных вобразах. Напрыклад, як разважлівы бацька, які заступаецца за малодшых, за сваю сям'ю, хвалюецца за дачку ці сястру, што рана аддалі замуж ці сумуюць, што рана ўзялі шлюб маладыя і зведалі гора і страты ў сваім жыцці. Часта людзі дзялілі з дубам свае няшчасці («Ай, прыхіну я галовачку ка зялёнаму дубочку»). Менавіта беларускі фальклор і літаратуру не магчыма ўявіць без шматлікіх параўнанняў чалавека і дрэва, без апісання лесу, без Дрэва Жыцця – дуба. Напрыклад, у народных песнях, загадках, замовах вобразу дуба надаюць абарончую функцыю.

Выразны фальклорны пачатак прасочваецца ў песеннай лірыцы Адама Русака. Блізкасць да фальклорнай паэтыкі паказваюць тэксты «Ой ляцелі гусі», «Як той Зосі давялося», «Як правёў мяне Цімох», «А ў полі-полі», «Бывайце здаровы, жывіце багата» і інш. Дарэчы, у апошнім вершы паэт выкарыстоўвае народны звычай беларусаў адпачываць у дубраве. Бо яна прасветленая сонцам і прапаласканая

вятрамі не тоіць у сабе небяспекі для падарожніка. У дубраве не жыве нечысьць. А волат-дуб уяўляе сабой абаронцу чалавека ад рознага ліха. Дубоваю кару, галінкі, лістоту нашы прабабулі дабаўлялі пры засолцы агуркоў. Капусту квасілі ў дубовых бочках. Дубовыя сталы і лавы сімвалізавалі сабой устойлівасць чалавечага жытла. Цікавы і той факт, штоў час вучобы ў Ленінградскай кансерваторыі Адам Русак вельмі сумаваў па наднёманскіх прасторах з векавымі дубамі, таму, па ягонаму прызнанні, ён напісаў верш «Стаяць над Нёманам дубы».

Па-асабліваму загучала лясная тэма ў гады Вялікай айчыннай вайны, калі ў Беларусі шырока разгарнулася партызанскае змаганне супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. «Лясная песня» кампазітара Уладзіміра Алоўнікава, створаная на словы Адама Русака, стала мастацкім помнікам як беларускім партызанам, так і іхняму ахоўніку і прытулку – беларускаму лесу. І на нейкі час вобраз дуба заменяць бярозы і сосны, бо сярод іх партызанам было лягчэй маскіравацца, чым у праглядаемай з усіх бакоў дуброве. І ўсё ж сімвалам моцы народа, як і ў фальклорных творах, застаецца дуб.

У беларускай літаратуры ёсць кніга, падобную да якой цяжка знайсці ў іншых літаратурах. Гэта «Казкі жыцця» Якуба Коласа, зборнік алегарычных апавяданняў, дзе галоўныя героі – дрэвы, прычым любімае сярод іх у пісьменніка – дуб. Дуб становіцца ўвасабленнем мудрасці беларускага народа. Невыпадкова ў яго вусны аўтар увёў важныя, на яго думку, філасофскія палажэнні: *«Лепш быць няшчасным, але відушчым, чым шчаслівым, ды сляпым»*.

«Мудрае» дрэва падказвае чалавеку, як брату свайму, сэнс жыцця і кірунак імкненняў: *«У дрэва павінна быць дзве дарогі: адна: – ў зямлю, другая да сонца»*. Чалавек павінен шанаваць сваю зямлю, урастаючы ў яе традыцыямі, культурай, але не забываць пры гэтым, што жыве ён пад агульным для ўсяго чалавецтва небам, сонцам. Царства дрэў у Якуба Коласа – гэта царства гармоніі, якой так не хапае людзям. Але традыцыйнаму вобразу дуба аўтар надае рысы бунтара. Спачатку дуб падаецца ў яго вершах і апавяданнях, як звычайнае апісанне прыроднага стану дрэў (вершы «Родныя вобразы», «Вясна», «Сохну марна ў астразе»). Тут дуб – звычайнае дрэва, без якога нельга ўявіць сабе беларускі пейзаж. Чытаючы ж маналог дуба з казкі «Дуб і чароціна», мы ўяўляем сабе моцнага, гордага бунтара-адзіночку, які пакуль што не адчувае перавагі згуртаваных сіл у бязлітаснай бойцы.

Мы правялі даследаванне у некалькіх кірунках: 1) аналіз вобразаў-сімвалаў (такіх, напрыклад, як вобраз дуба) і іх значэння ў

агульнай мастацкай сістэме; 2) вызначэнне функцыянальнай ролі вобразаў і матываў, звязаных з найменнем дуба ў развіцці сюжэта літаратурнага твора; 3) выяўленне аўтарскага аўтабіяграфічнага падтэксту ў раскрыцці тэмы эмблематычнасці дуба, абумоўленасці звароту да дадзенай тэмы жыццёвымі акалічнасцямі і светапогляднымі прыярытэтамі пісьменніка.

УДК 070(476)''1916/1918''

Студ. П. А. Моргун
Навук. кір. дац. В. А. Кузьміч
(кафедра беларускай філалогіі, БДТУ)

**ІНШАМОЎНАЯ ПЕРЫЁДЫКА БЕЛАРУСІ 1916-1918 ГГ.
(НА ПРЫКЛАДЗЕ ГАЗЕТЫ “DEUTSCHE KRIEGSZEITUNG
VON BARANOVITSCHI”)**

Гісторыя — тое, што робіць сукупнасць людзей нацыяй. Тое, што дазваляе адказаць на пытанне, хто мы, адкуль мы. На нашу думку, гісторыя — гэта мазаіка, якая складаецца з тысячы дробных момантаў, якія ўрэшце дазваляюць убачыць усю карціну. І толькі ад нас залежыць, наколькі поўнай і падрабязнай яна будзе. Трэба разглядаць гісторыю не толькі ў кантэксце краіны і свету, але і звяртаць ўвагу на гісторыю рэгіёнаў. Бо часта гісторыя горада, яго паўсядзённага жыцця можа многае расказаць пра той ці іншы гістарычны перыяд. Так, напрыклад, у газеце, якую мы даследуем, яшчэ да 1918 года (да абвяшчэння БНР) немцы пачалі называць Беларусь не «Заходнім краем», а Беларуссю (Weissrusland). Упершыню яна згадваецца ў артыкуле пад назвай “Кветкі Беларусі ў ліпені і жніўні” (№ 64 ад 09.08.1916 г.).

Як вядома, Першая сусветная вайна мела страшэнна знішчальны характар і прывяла для глабальных змен у сусветнай гісторыі. Тым не менш, яна недастаткова вывучана ў параўнанні з пазнейшымі трагічнымі падзеямі. Гісторык Ключэўскі казаў: «Гісторыя не настаўніца, а наглядчыца. Яна не вучыць, а карае за нявывучаныя ўрокі». У 1941 годзе наш народ быў жорстка пакараны. Ні адна вайна яшчэ не рабіла шчаслівымі мірных жыхароў. Ніколі не патлумачыш маці, што адправіла сына на вайну, за якую праўду загінула яе дзіця. Таму сёння вельмі важна памятаць не толькі пра Першую і Другую сусветныя войны, але і дбаць пра захаванне агульнай гісторыі.

Адно са сведчанняў падзей Першай сусветнай вайны на нашай тэрыторыі дае нам газета, якая выпускалася нямецкай арміяй на пра-